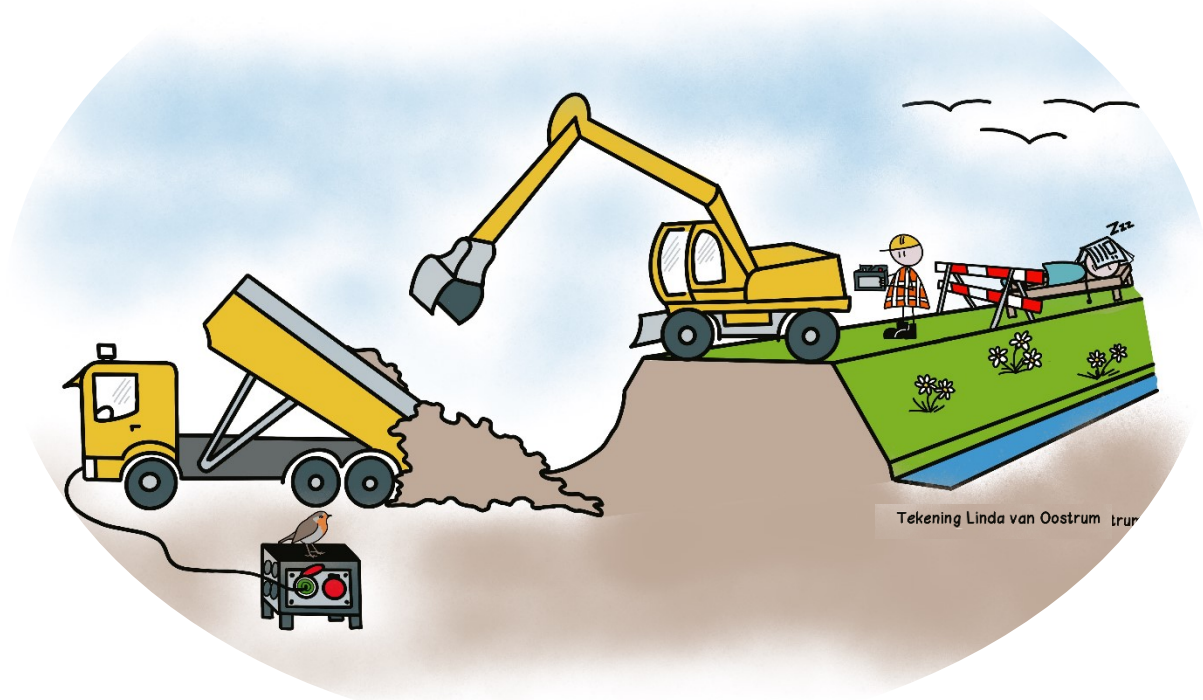

Programmatische aanpak ondersteuning borging duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit Hoogwaterbeschermingsprogramma

INHOUD

1. Inleiding	3
2. Waar staan we nu met de borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit?	4
3. Doelen en opzet van de programmatische aanpak	7
4. Inzet voor de komende jaren	8

VOORWOORD

Het programma HWBP staat voor grote opgaven. In de eerste plaats het realiseren van veilige dijken binnen de afgesproken kaders van geld en tijd. Hier komt een belangrijke opdracht bij. Al eerder hebben waterschappen en het rijk zich verbonden aan ambitieuze doelstellingen voor een duurzame GWW en vorig jaar ook aan het Klimaatakkoord. Uit deze afspraken vloeit voort dat in 2030 dijkversterkingen klimaatneutraal en circulair zijn, althans zoveel mogelijk. Het HWBP streeft er daarom naar om in 2023 duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit geborgd te hebben in de aanpak van projecten.

In veel projecten wordt al met ambitie vormgegeven gegeven aan duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. Duurzaamheid, en dan met name klimaat & energie en circulariteit, zijn relatief nieuwe begrippen in dijkversterking. Er zijn nog geen richtlijnen, werkprocessen, breed gedragen uitgangspunten of beproefde rekenmethoden voor de GWW-sector, en nog helemaal niet voor dijken. Het is bij de meeste projecten dus een proces van pionieren, ontdekken en uitwerken. Om meters te maken is het daarom in deze beginfase van een transitie naar klimaatneutrale en circulaire projecten van belang dat we niet op verschillende plaatsen het wiel uitvinden, maar kennis en ervaring gaan delen en samen kennis gaan ontwikkelen. Dan kunnen we stappen zetten.

Daarom is de programmatische aanpak opgesteld. Een eerste stap om structuur te brengen in de samenwerking binnen alliantie op het vlak van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. Om samen aan de slag te gaan om duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit in te passen in ons programma en daarbij een zodanige uitwerking te vinden die aansluit bij onze programmadoelen voor tijd en geld. De activiteiten in deze aanpak moeten de beheerders in het HWBP helpen bij het invullen van hun rol als 'duurzaam opdrachtgever' van dijkversterkingsprojecten.

We staan aan het begin van een nieuwe fase, op weg naar een nieuw normaal. Ik verwacht dat we de komende jaren belangrijke stappen gaan maken. Samenwerken, kennisdeling en -ontwikkeling zijn daarbij cruciaal. We zullen periodiek in kaart brengen hoe we met onze ambities in de alliantie vorderen. Duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit maken onze projecten beter en mooier, ik kijk er naar uit hiermee aan de slag te gaan!

Erik Wagener
Directeur HWBP

Maart 2020

1. Inleiding

Duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit borgen

Het HWBP heeft zich ten doel gesteld¹ dat in 2023 de aspecten “duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit structureel geborgd zijn in de HWBP-projecten en aansluiten op de doelen en eisen van de Omgevingswet. Tevens wordt beoogt met dit thema waar nodig invulling te geven op actuele ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid rond onder meer het Klimaatakkoord”.

Opdracht Programmatische aanpak

De individuele waterschappen zijn zelf verantwoordelijk voor het realiseren van structurele borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit in hun dijkversterkingsprojecten. De vertaling van ambities en afspraken van het Klimaatakkoord en het Grondstoffenakkoord binnen de projecten blijkt in de praktijk niet altijd eenvoudig. De individuele waterbeheerders zijn/moeten allemaal op zoek naar de juiste instrumenten om substantiële resultaten te boeken. Deze opgave voor dijkbeheerders is groot en complex. Daarom is ervoor gekozen dat het ondersteunen van borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit bij projecten een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van de partijen binnen de Alliantie. Het Programmabestuur heeft daarom aan de Programmadirectie gevraagd om voor deze ondersteuning een programmatische aanpak te ontwikkelen.

De alliantiebrede ondersteuning van het borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit is ook nodig om de inzet voor de doelen voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit zo goed mogelijk te laten samengaan met de HWBP programmadoelen voor kosten en planning en te signaleren als bij projecten impact is op deze doelen. Het is daarom nodig ontwikkelingen bij HWBP-projecten te volgen. Het gaat hierbij om inzichtelijk te maken van gevolgen, beelden binnen de Alliantie met elkaar te delen en de financierbaarheid aan de hand van concrete gegevens met elkaar bespreken.

Voor dijkversterkingsprojecten is het van belang dat voorwaarden voor subsidiabiliteit helder zijn. Op basis van het individuele beleid van de waterschappen kan duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit randvoorwaardelijk zijn bij het ontwikkelen en realiseren van versterkingsmaatregelen. De alliantiepartners zullen gezamenlijk waar nodig de subsidiekaders (nader) uitwerken. Voor het concretiseren van de ontwikkelingen in beleid en interne opdrachtformuleringen staan de individuele waterschappen aan de lat.

¹ Zie Programmaplan HWBP 2019-2023, paragraaf 5.3

2. Waar staan we nu met de borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit?

In de afgelopen jaren is er zowel door de programmadirectie HWBP als door de individuele waterbeheerders i.s.m. de Unie van Waterschappen gewerkt aan verschillende initiatieven op het gebied van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. Er zijn daarbij zowel op het procesmatige vlak (de borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit in het proces) als op het vlak van de inhoud (zoals reductie van CO2 uitstoot in de projecten) resultaten geboekt. Deze inspanningen en resultaten zijn niet voldoende gemonitord om een concreet en objectief beeld van de stand van zaken te vormen.

Om een beeld te vormen van waar de Alliantie HWBP staat ten aanzien van dit thema is in afgelopen periode een aantal workshops met medewerkers van dijkprojecten en is een ronde interviews gehouden met ambtelijke opdrachtgevers en programmamanagers van waterschappen. Hieronder worden de belangrijkste conclusies over de stand van zaken verwoord.

Beleid en interne opdrachten geven nog onvoldoende richting

Bij veel waterschappen is er algemeen beleid voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit en zijn op een hoog abstractieniveau ambities bestuurlijk vastgelegd. Bijna alle geïnterviewden gaven aan dat dit beleid en deze ambities nog niet concreet en specifiek genoeg zijn om sturing te kunnen geven aan de dijkversterkingsprojecten. Bij een groot aantal waterschappen wordt als vanzelfsprekend verondersteld dat de projecten uitwerking geven aan de Aanpak Duurzaam GWW en zich inspannen om kansen voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit te benutten. Bij een deel van de waterschappen is er een algemene opdracht om de Aanpak Duurzaam GWW toe te passen maar deze is niet vertaald in een specifieke projectopdracht.

De doelen van het Klimaatakkoord zijn bij geen van de waterschappen kwantitatief geoperationaliseerd naar de ambities die projecten moeten halen. De operationalisering van beleid naar projectniveau wordt door een aantal programmamanagers omschreven als een worsteling, een zoektocht of een puzzel.

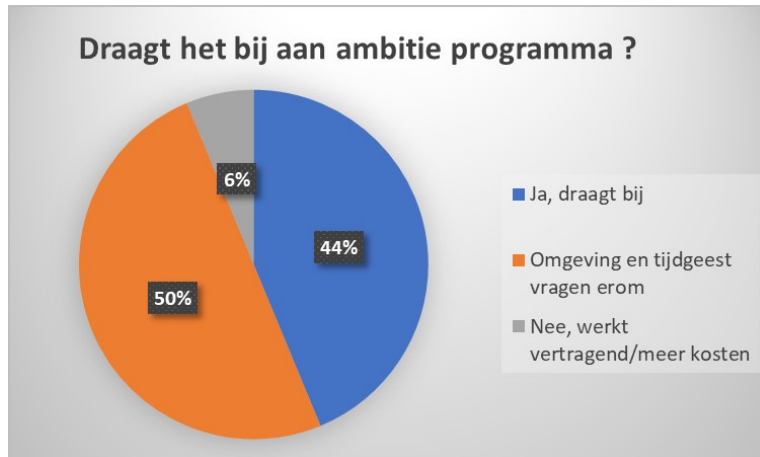
Bij een klein aantal van de waterschappen is er wel sprake van een interne projectopdracht, maar ook daar is nog geen sprake van richtinggevende ambities zoals x% CO2-reductie of andere meetbare prestatie indicatoren.

De individuele beheerders zijn verantwoordelijk voor hun eigen beleid. Voorstel is om hier vanuit programmaniveau aan bij te dragen door de kennis uit verschillende projecten te verzamelen, in beeld te brengen en te delen. Projecten worden hierdoor geholpen omdat ze niet zelf het wiel hoeven uit te vinden en op alliantieniveau krijgen we "gevoel voor de bal".

Borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit is noodzakelijk en kan bijdragen aan de ambities van het programma

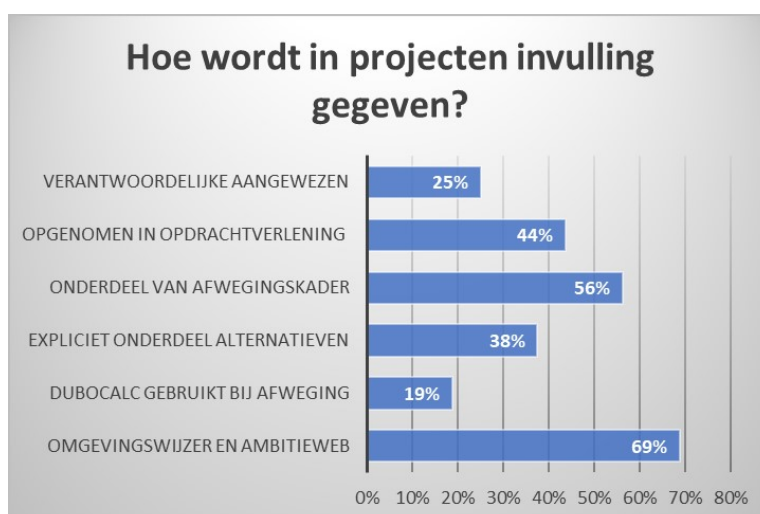
Alle geïnterviewden gaven aan dat de tijdsgeest en de omgeving van de projecten maakt dat het noodzakelijk is om duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit mee te nemen. Veel van de geïnterviewden geven aan dat deze thema's bijdragen aan de ambities van het programma, zij verwachten dat als deze onderwerpen structureel ingebed worden in de projecten dit zal leiden tot doelmatiger oplossingen en een soepeler besluitvorming. Een klein deel van de geïnterviewden verwacht dat dit het programma duurder maakt.

Borging in de projecten is nog niet structureel

Uit de gesprekken kan geconcludeerd worden dat de tools uit de Aanpak Duurzaam GWW worden toegepast, met name de omgevingswijzer en het ambitieweb. De toepassing van DuboCalc blijft achter. De tool is nog onvoldoende toegesneden op alle fasen van de dijkversterkingen en daarom wordt het instrument nog niet breed gebruikt. Afgelopen jaar is DuboCalc wel op maat gemaakt voor de verkenningsfase.

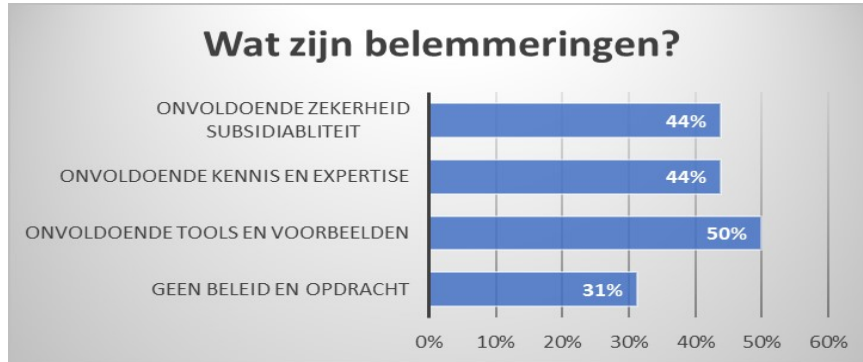
De mate waarin duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit op de agenda staan bij het IPM-team, de opdrachtverlening, het opstellen van de alternatieven en de afweging tussen de alternatieven, laat zien dat deze thema's veelal de aandacht hebben maar nog niet structureel in alle projecten geborgd zijn.

De individuele beheerders zijn verantwoordelijk voor de toepassing van de aanpak Duurzaam GWW. Hiertoe hebben zij zich verplicht door de Green Deal DGWW 2.0 in 2017 te ondertekenen. Voorstel is om hier vanuit programmaniveau aan bij te dragen door kennis uit de projecten (best practices) in beeld te brengen en de begeleidingsteams meer te benutten voor het delen van kennis en als sparringpartner. Daarbij is het belangrijk de ontwikkelde kennis te vertalen naar het borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit in de processen van het HWBP.

Waterschappen ervaren belemmeringen

Bijna alle geïnterviewden hebben aangegeven dat zij belemmeringen zien om duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit te borgen. De genoemde belemmeringen zijn verschillend van aard. Een deel geeft aan dat de onzekerheid over subsidiabiliteit binnen projecten een rem is op het uitvoeren van werkzaamheden en het benutten van kansen. Meer dan de helft geeft aan dat zij onvoldoende kennis en expertise hebben en dat het ontbreekt aan tools en voorbeelden. Een kleiner deel van beheerders gaf aan dat het ontbreken van beleid en een projectopdracht een belemmering is. Vooral het bieden van een podium voor kennisdeling helpt.

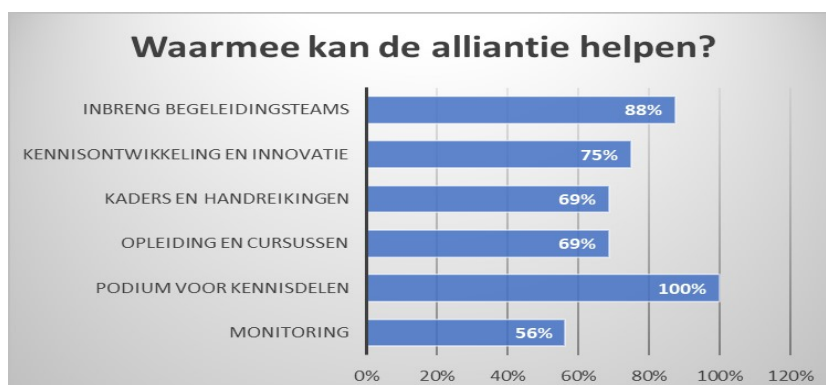
Voorstel is om hier vanuit programmaniveau aan bij te dragen door de ervaring die opgedaan wordt rond subsidiabiliteit in beeld te brengen en te delen via de begeleidingsteams en de communities; zorg te dragen voor de benodigde kennis, tools en voorbeelden via de Kennis en Innovatieagenda; en de community duurzaamheid op vergelijkbaar peil te houden. Operationalisering van beleid en de opdracht worden ondersteund door de onderzoeksresultaten en ervaringen uit de projecten te delen.

Ondersteuning door de Alliantie

Ten aanzien van de inbreng door de begeleidingsteams ervaart het merendeel van de geïnterviewden dat de huidige begeleiding helpt. Er wordt vooral verwacht dat zij kennis delen tussen de projecten en waterschappen, dat ze sparringpartner zijn en op geëigende momenten expertise inbrengen (indien nodig vanuit de tweede schil).

Ook gaven bijna alle waterschappen aan dat kennisontwikkeling en innovatie en het ontwikkelen van kaders en handreikingen helpt om de projecten concreet een stap verder te brengen. Ook het bieden van opleidingen en cursussen helpt, maar dan moeten deze wel zijn toegepast op de praktijk van de projecten.

Over monitoring wordt verschillend gedacht. Monitoring wordt zinvol geacht als dit wordt gebruikt om de borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Er moet voor worden gewaakt dat het geen administratieve last wordt voor de waterschappen zonder dat er iets met de data wordt gedaan.

Voorstel is om hier vanuit programmaniveau vooral aan bij te dragen door de community op peil te houden en meer in te zetten op kennisdeling via de website van het HWBP. Daarnaast door meer in te zetten op kennisdeling via de begeleidingsteams en op kennisdeling en -ontwikkeling via de Kennis en Innovatieagenda.

3. Doelen en opzet van de programmatische aanpak

Doelen

Het hoofddoel van de Programmatische aanpak is om op een efficiënte wijze te zorgen dat duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit geborgd is in de processen en werkwijze van het HWBP. De programmatische aanpak dient daarmee tevens als een gecoördineerde manier van werken voor de samenwerking tussen de alliantiepartijen en voor het signaleren en in beeld brengen van mogelijk impact op de doelen van de het HWBP programma ten aanzien van kosten en planning.

Uitgangspunten

Uitgangspunten voor de Programmatische aanpak zijn:

- Beheerders zijn verantwoordelijk voor het eigen beleid en de inhoudelijke ambities op de thema's duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit en primair de verantwoordelijkheid om deze mee te nemen in hun projecten.
- Het bieden van ondersteuning is een alliantiebrede verantwoordelijkheid en betekent inzet en betrokkenheid van alle partijen en een nauwe samenwerking tussen de individuele waterbeheerders, Programmadiirectie, Unie van Waterschappen, RWS-WVL en RWS-GPO, marktpartijen en kennisinstituten.
- De operationele coördinatie en sturing van de ondersteuning wordt uitgevoerd door de Programmadiirectie in samenspraak met de Unie van Waterschappen, waarbij de Unie van Waterschappen ook een bijdrage levert aan verschillende producten en activiteiten in de programmatische aanpak.
- De aanpak niet is gericht op ontwikkeling van nieuw beleid of beleidskader maar gericht op de vertaling van het landelijk beleid naar concrete en praktische uitvoering voor dijkversterkingsprojecten.

Structuur Programmatische aanpak

De vijf soorten hoofdactiviteiten die aansluiten bij de belangrijkste thema's waarmee dijkversterkingsprojecten kunnen worden geholpen zijn:

- I. Monitoren en rapporteren
- II. Organiseren van kennisdeling en community building
- III. Verduurzamen van kaders en handreikingen
- IV. Begeleiden, toetsen en subsidieverlening
- V. Kennis ontwikkelen en innoveren

In de bijlage is een nadere uitwerking gegeven van activiteiten en producten die behoren bij de bovenstaande vijf hoofdactiviteiten. Per product of activiteit is aangegeven wat deze concreet inhoudt.

De programmatische aanpak is tot stand gekomen door naast de interviewronde met programmamanagers en ambtelijke opdrachtgevers, zie hoofdstuk hiervoor, ook met vertegenwoordigers van partijen van de Alliantie te schetsen welke activiteiten nu al plaats vinden en welke aanvullend nodig zouden zijn om het einddoel 'structureel borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit te bereiken'. Daarbij is ook gebruik gemaakt van relevante ervaringen bij andere programma's zoals het Deltaprogramma en Ruimte voor de Rivier.

4. Inzet voor de komende jaren

Inzet 2017 tot heden

Vanaf april 2017 is de programmadirectie zich gaan voor inzetten voor het borgen van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit met 0,4 fte. Deze inzet was vooral gericht op het opbouwen van een community, het verduurzamen van generieke, alliantiebrede handreikingen en het ontwikkelen van praktijkgerichte tools in samenwerking met de projecten. In 2018 en 2019 is de inzet van de programmadirectie voortgezet met 0,9 fte en is dit met een bijdrage van de Unie van Waterschappen geïntensiveerd door een tijdelijke inzet van 0,4 fte van de Unie van Waterschappen met geld uit de Klimaatvelop. In het schema hiervoor is met rode, groene en oranje bolletjes aangegeven waar de inzet van de programmadirectie op gericht was.

Tevens is met geld uit de Klimaatvelop het instrument DuboCalc geschikt gemaakt voor de verkenningsfase van projecten.

Dat deze inzet zijn vruchten heeft afgeleverd bleek uit de opkomst en betrokkenheid van de 140 deelnemers aan de derde Duurzame Dijkendag in september van 2019. Hieruit bleek dat in projecten gewerkt wordt aan duurzaamheid maar dat er ook nog veel vragen zijn. Het veld van duurzame dijkversterkingen moet nog grotendeels worden ontgonnen. Er groeien al mooie bloemen, denk aan de koploperprojecten zoals de Grebbedijk, Hansweert en Meanderende Maas, maar er kan nog veel meer groeien en worden geoogst.

Op dit moment wordt de eerste ronde van de opleiding uitgevoerd. Daarnaast worden de begeleidingsteams ingewerkt om te kunnen sparren en kennis te delen. Nu er aanvragen binnen komen waar duurzaamheid in is meegenomen en de eerste getallen voor oa CO2-footprint bekend worden, zal een beeld gaan ontstaan over kosten en kwesties rond subsidiabiliteit.

Inzet voor de realisatie van de programmatische aanpak

Uit de interviews is naar voren gekomen door de beheerders dat ze graag zien dat de programmadirectie extra inzet zal moeten plegen op de volgende onderdelen van de Programmatische aanpak:

- Organiseren van kennisdeling en communitybuilding (II)
- Begeleiden (IV)
- Kennis ontwikkelen en innoveren (V).

Vanuit de programmadirectie verwachten we komende jaren dat er steeds meer inzet nodig is voor de begeleiding van de projecten met alle nieuwe vragen die duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit met zich meenemen. Daardoor zal er ook vraag ontstaan naar goede inbedding van deze thema's in de processen en werkwijzen van het HWBP.

Om de ambities uit het programmaplan 2019-2023 te kunnen realiseren en de behoefte uit de Alliantie te kunnen invullen zal hierop meer geïnvesteerd moeten worden dan nu beschikbaar is. Voorstel is in de jaren 2020 tot en met 2022 op deze onderdelen stevig door te pakken en tegelijk voor Monitoring en rapporteren (I) en Verduurzamen van kaders en handreikingen (III) de zaken parallel uit te werken.

Over drie jaar zal een evaluatie plaats vinden om te bezien of de extra inzet tot de gewenste resultaten heeft geleid.

BIJLAGE

UITWERKING HOOFDACTIVITEITEN PROGRAMMATISCHE AANPAK

MONITOREN EN RAPPORTEREN			
Subactiviteit	Toelichting	Trekker	Rollen partijen
I.1 Monitoring op proces	Bepalen van: het gewenste einddoel, de benodigde tussenresultaten, het toetskader, de indicatoren en de wijze van uitvoering. Nulmeting uitvoeren en jaarlijks actualiseren van de stand van zaken rondom de programmadoelen én de realisatie van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. Tussentijds vinger aan de pols houden qua data-verzameling etc.	PD (procesmonitoring) UvW en RWS (inhoudelijke monitoring)	UvW en RWS waterschappen: meedenken meedenken Begeleidingsteams: meedenken
I.2 Inspelen op relevante landelijke ontwikkelingen	Relevante ontwikkelingen volgen en de consequenties daarvan voor HWBP in beeld brengen Het gaat hier om kansen en risico's rondom ontwikkelingen van het Klimaatakkoord, de Omgevingswet etc. en de impact daarvan op de programmadoelen van het HWBP.	PD	UvW en RWS: landelijke ontwikkelingen volgen PD: consequenties in beeld brengen voor HWBP
I.3 Jaarplan	Jaarlijks opstellen van het jaarplan Evalueren van de voortgang van het afgelopen jaar; wat ging goed, wat kan er beter? Beschrijven van de stand van zaken en de voortgang van het afgelopen jaar, inclusief voorstellen voor de aanpak in het komende jaar	PD	UvW, waterschappen en WVL/PPO/GPO:: meedenken

ORGANISATIE VAN KENNISDELING EN COMMUNITY BUILDING			
Subactiviteit	Toelichting	Trekker	Rollen partijen
II. Best Practices in beeld brengen en delen	Bestaande kennis (aanbod) inventariseren, delen en borgen. Vraag en aanbod ophalen in het eigen netwerk (projecten, kennisinstututen, marktpartijen etc). Vragen/dilemma's vanuit projecten inventariseren, delen en borgen	PD	UvW, RWS en waterschappen bijdrage leveren vanuit eigen kennis, ervaringen en netwerk
II.2 Online en offline community actief houden en motiveren/ kennis delen tussen vraag en aanbod in kennis	Het gaat hier om kennis delen binnen de brede community van duurzame dijkwerkers. Dit vindt plaats door middel van bijeenkomsten zoals themasessies, workshops en Duurzame Dijkendagen en het verbeteren en 'levend' houden van de website	PD	UvW, RWS en Waterschappen: actief deelnemen aan online en offline community/, meedenken over programmering van onderwerpen/ inbrengen van kennis
II.3 Dijkwerkers opleiden	Opleidingsplan ontwikkelen en uitvoeren. In opeenvolgende jaren verder verdiepen met specifieke modules, evalueren en zo nodig herzien	PD	UvW, RWS en waterschappen, : meedenken in de ontwikkeling van het opleidingsplan en deelnemen/ mede-uitvoeren

KADERS EN HANDREIKINGEN

Subactiviteit	Toelichting	Trekker	Rollen partijen
III.1 Duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit opnemen in handreikingen en toetskaders van het HWBP	Het gaat hier om opname in de bestaande en nieuwe, generieke kaders en handreikingen van het HWBP (inclusief de projecten matrix)	PD	UvW, RWS en waterschappen: meedenken en bijdrage leveren vanuit eigen kennis en ervaringen
III.2 Opstellen van een handreiking voor projectbegeleiding rondom duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit	Het gaat hier om een specifiek voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit te ontwikkelen 'Roadmap' waarin voor alle stappen in het dijkversterkings-project wordt aangegeven wat er nodig is voor duurzaamheid en rk. Deze 'Roadmap' dient ook als basis voor de monitoring en de doorvertaling naar de producten in III.1	PD	UvW, RWS en waterschappen: actief deelnemen aan online en offline community/meedenken over programmering van onderwerpen/inbrengen van kennis

BEGELEIDING, TOETSING EN SUBSIDIEVERLENING

Subactiviteit	Toelichting	Trekker	Rollen partijen
IV.1 Begeleiden in borging van duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit	Het gaat hier om het kennis delen tussen projecten, via de begeleidingsteams. Bijvoorbeeld bij het opstellen van een plan van aanpak met aandacht voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit en andere cruciale onderdelen van de Roadmap.	PD	UvW, RWS en waterschappen meedenken en bijdrage leveren vanuit eigen kennis en ervaringen
IV.2 Ervaring opdoen met subsidiabiliteit rondom duurzaamheid en deze laten landen in een redeneerlijn	Aan de hand van koploperprojecten ervaringen opdoen met de voorwaarden waaronder duurzaamheid en rk subsidiabel zijn	PD	Waterschappen, UvW en RWS denken mee
IV.3 Best Practices in beeld brengen	Het gaat er hier om dat er in de besturen van de waterbeheerders een duidelijke opdracht en bijbehorende steun wordt verleend omtrent de wijze van uitwerken van ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid Vertaling van de doelstellingen voor 2030 (circulair en klimaatneutraal) naar concreet beleid voor dijkversterkingsprojecten	PD, WB's/ UvW en RWS	UvW, RWS en PD zijn inventariseren en faciliterend/adviserend richting de WB's

KENNIS ONTWIKKELEN EN INNOVEREN

Subactiviteit	Toelichting	Trekker	Rollen partijen
V.1 Duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit standaard meenemen in de keuzes van de	Met als doel dat nieuwe innovaties en kennisontwikkeling ook zoveel mogelijk gericht zijn op het realiseren van meer duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit	PD	UvW, RWS, waterschappen: marktpartijen en

Kennis en Innovatieagenda			kennisinstituten: meedenken en bijdrage leveren vanuit eigen kennis en ervaringen
V.2 Begeleiden en nieuwe tools voor projecten	Behoeftte aan nieuwe innovaties vanuit duurzaamheid inventariseren en ideeën indienen bij K&I proces Nodig om vraaggestuurd te kunnen werken. Vraaggestuurd nieuwe kennis en producten voor projecten ontwikkelen Verduurzaming faciliteren door de meest noodzakelijke producten en instrumenten te helpen ontwikkelen	PD	
V.3 Nieuwe ontwikkelingen in de markt en bij kennisinstituten volgen en toepasbaar maken voor de projecten	Zoveel mogelijk gebruik maken van of aansluiten op slimme ontwikkelingen buiten het HWBP	PD	
V.4 Duurzaamheids-impact op innovaties in beeld brengen	Het gaat hier om de bestaande resultaten van voormalige POV's en andere kennisontwikkelingstrajecten; wat is daarvan de betekenis voor duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit? Zijn ze Klimaat- en Omgevingswetproof? Hoe kunnen we deze innovaties zo slim mogelijk benutten?	PD	